

ยาประจำครอบครัวที่มีไว้จำหน่ายในร้านขายยาในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: การสำรวจนำร่อง

เกตสะหนา ดวงสะหวัน¹, ทิพาพร กาญจนราช^{2*}, รัชชวร ใจสะอาด³, สุกิน ชนะบุญ⁴

¹ B.Sc.(Pharmacy) นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาคุ้มครองผู้บริโภค และการจัดการด้านสุขภาพ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกองตรวจตราอาหารและยา นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว

² รองศาสตราจารย์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จ.ขอนแก่น

⁴ อาจารย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น

* ติดต่อผู้พิมพ์: โทร. 043-362090 e-mail: otipkan@kku.ac.th

บทคัดย่อ

ยาประจำครอบครัวที่มีไว้จำหน่ายในร้านขายยาในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: การสำรวจนำร่อง

เกตสะหนา ดวงสะหวัน¹, ทิพาพร กาญจนราช^{2*}, รัชชวร ใจสะอาด³, สุกิน ชนะบุญ⁴

ว. เภสัชศาสตร์อีสาน 2561; 14(3) : 107-115

รับบทความ : 21 มีนาคม 2561

ตอบรับ : 29 มิถุนายน 2561

การส่งเสริมใช้ยารักษาตนเองอย่างสมเหตุสมผล เป็นนโยบายสำคัญอย่างหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุข สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ยาที่ส่งเสริมให้ใช้เพื่อการดูแลตนเองเรียกว่า ยาประจำครอบครัว ซึ่งมีอยู่ 54 รายการ ยาประจำครอบครัว ของ สปป.ลาว สามารถเทียบเคียงได้กับ ยาสามัญประจำบ้าน ของประเทศไทย งานวิจัยเชิงสำรวจ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจรายการยาประจำครอบครัวที่มีวางจำหน่ายในร้านขายยาเอกชนในจังหวัดนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว **วิธีดำเนินการวิจัย:** เลือกร้านยาจำนวน 13 ร้าน จากสามพื้นที่ให้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจ โดยการเลือกตัวอย่างตามความสะดวก เครื่องมือคือแบบบัญชีรายการยาประจำครอบครัว เก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยอ่านรายการยาในแบบบัญชีแล้วให้ผู้ขายยาในร้านยาเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกข้อมูลเอง **ผลการวิจัย:** จำนวนร้านยาที่สำรวจทั้งหมด 13 ร้าน โดย 5 ร้านตั้งอยู่ติดเขตชายแดนหนองคาย 5 ร้านตั้งอยู่ในศูนย์กลางธุรกิจของนครหลวงเวียงจันทน์ และที่เหลืออีก 3 ร้านตั้งอยู่ชานเมืองของนครหลวงเวียงจันทน์ติดเขตจังหวัดบรีคำชัย สปป.ลาว พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วร้านยามียาประจำครอบครัววางจำหน่าย 33.6 ± 5.6 รายการ ร้านที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายมากที่สุด มียาจำนวน 42 รายการ และร้านที่มียาประจำครอบครัวจำหน่ายน้อยที่สุด มียาจำนวน 22 รายการ ยาที่มีจำหน่ายทุกร้านมี 4 รายการคือ ยาแก้ปวดลดไข้-แก้อาการอักเสบ ยาแก้ไอ ยาแก้ท้องเสีย และยาแก้ปวด (500 มิลลิกรัม) พลาสเตอร์บรรเทาปวด ยาที่ร้านส่วนใหญ่ไม่ได้นำมาวางจำหน่ายคือยาแก้หวัด คอ ยาแก้ปวดฟัน และยาบำรุงโลหิต **สรุปผลการวิจัย:** ร้านยาที่สำรวจไม่มีร้านใดเลยที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายครบทั้ง 54 รายการ จึงควรศึกษาเพิ่มเติมถึงเหตุผลที่ร้านยาไม่ได้จำหน่ายยาประจำครอบครัวบางรายการมาจำหน่าย เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ส่งเสริมให้ร้านยามียาประจำครอบครัวสำรองไว้เพื่อจำหน่ายอย่างครบถ้วนหรือให้มากที่สุด ซึ่งจะเป็นการเพิ่มโอกาสของประชาชนในการเข้าถึงยาที่ปลอดภัยสำหรับการรักษาตนเอง

คำสำคัญ: ยาประจำครอบครัว, ยาสามัญประจำบ้าน, ร้านขายยา, การใช้ยาด้วยตนเอง, การดูแลตนเอง

Availability of drugs for household use in drug stores in Vientiane Capital, Lao People's Democratic Republic: A pilot survey

Ketsana Douangsavanh¹, Tipaporn Kanjanarach^{2*}, Raksaworn Jaisaard³, Sutin Chanaboon⁴

¹ B.Sc. (Pharmacy) Pharmacist, Master of Sciences (Health Consumer Protection and Health Management), Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University and Bureau of food and drug inspection Vientiane, The Lao PDR

² Assoc Professor. Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University.

³ Assistant Professor. Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University.

⁴ Lecture Sirindhorn College of Public Health Khon Kaen

* Corresponding author: Tel. 043-362090 e-mail: otipkan@kku.ac.th

Abstract

Availability of drugs for household use in drug stores in Vientiane Capital, Lao People's Democratic Republic: A pilot survey

Ketsana Douangsavanh¹, Tipaporn Kanjanarach^{2*}, Raksaworn Jaisaard³, Sutin Chanaboon⁴

IJPS, 2018; 14(1) : 107-115

Received : 21 March 2018

Accepted : 29 June 2018

Promoting rational self-medication is one of the main policy of Ministry of Health of Lao People's Democratic Republic (Lao PDR). In Lao PDR, drugs used for self-care are called drugs for household use. There were 54 items. This group of drugs is called household remedies in Thailand. The objective of this survey study was to identify drugs for household use that were stocked for sell in private drug stores in Vientiane, Lao PDR. **Methods:** Thirteen drug stores were recruited from three areas, taking difference in socio-economic status into consideration. Convenient sampling technique was employed. A research tool was a checklist of drugs for household use. A researcher read the name of the drugs for household use, the store keepers told a researcher which drugs on the list were available in their stores. **Results:** Five drug stores were located along Lao PDR boarder near Nongkai province. Another 5 drug stores were located within the central business area of Vientiane. The remaining 3 drug stores were located along the border of Vientiane province next to Bolikhamsai province. On average, there were 33.6±5.6 items of drugs for household use being stocked. A drug store which stocked the most items of drugs for household use had 42 items. A drug store which stocked the fewest items of drugs for household use had 22 items. Only 4 items were available in all 13 drugs stores. These were Alumina and Magnesia suspension, Oral Rehydration powder, paracetamol tablet (500mg), analgesic plasters. Drugs that were not available in most drug stores were mandl's paint, toothache drops and ferrous sulfate. **Conclusion:** None of the surveyed drug store stocked all 54 items of drugs for household use. Further study should be conducted to identify reasons why drug stored did not stocked some of drugs for household use as the findings will inform strategies to persuade drug stores to stock all household remedies or as many as they can in order to increase public opportunity to gain access to safe self-medication drugs.

Keywords: drugs for household use, household remedies, drug store, self-medication, self-care

บทนำ

การส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลทั้งที่เป็น การสั่งจ่ายโดยบุคลากรสาธารณสุข และที่ใช้โดยประชาชนเพื่อการ รักษาตนเองเบื้องต้นในอาการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรง เป็นนโยบาย สำคัญอย่างหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุข สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) ซึ่งได้กำหนดไว้ใน แผนงานที่ 3 ของการคุ้มครองผู้บริโภค กลยุทธ์อันหนึ่งของการ ส่งเสริมการใช้ยาเพื่อการรักษาตนเองอย่างสมเหตุสมผลคือการ กำหนดรายการยาที่ประชาชนสามารถหาซื้อใช้ได้อย่าง ปลอดภัยโดยไม่ต้องมีใบสั่งแพทย์ ใน สปป. ลาว เรียกยา กลุ่มนี้ ว่า ยาประจำครอบครัว (Law on Drug and Medical Products, 2012)

กฎหมายว่าด้วยยาและ ผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ ฉบับ ปรับปรุงปี ค.ศ. 2012 ของ สปป. ลาว (Law on Drugs and Medical Products, 2012) แบ่งยาออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ (1) ยาที่กระจาย ขาย และ ใช้ตามใบสั่งแพทย์ ซึ่งจะมีใช้ใน โรงพยาบาลเท่านั้น (2) ยาที่กระจาย ขาย และ ใช้ตามการ ควบคุมของเภสัชกร โดยต้องมีใบสั่งแพทย์ (3) ยาที่ขายได้ ทั่วไปโดยไม่ต้องมีใบสั่งแพทย์ (4) ยาประจำครอบครัว (5) ยาที่มีพิษ ยาที่มีส่วนผสมของสารเสพติด ยาอันตราย ตาม ประกาศของกระทรวงสาธารณสุข สปป. ลาว ในส่วนของยา ประจำครอบครัว ผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดและประกาศว่ายาใดคือยา ประจำครอบครัว คือกรมอาหารและยา สปป. ลาว

ยาที่มีความปลอดภัย สามารถใช้ในการดูแลตนเอง เบื้องต้น หาซื้อได้โดยไม่ต้องใช้ใบสั่งยา ในแต่ละประเทศจะมีชื่อ เรียก แตกต่างกันไป และมีกฎหมายเพื่อกำหนดช่องทางการ กระจายยา กลุ่มนี้ที่แตกต่างกัน ในประเทศมาเลเซียเรียกยา กลุ่มนี้ว่าจำหน่ายหน้าเคาน์เตอร์ (over the counter medicine) หรือ ยาขายได้ทั่วไป (general sale medicine) สามารถขายได้ในร้าน ทั่วไป (Mathialagan and Kaur, 2012) ในประเทศสิงคโปร์เรียก ยา กลุ่มนี้ว่ายาขายได้ทั่วไป แบ่งเป็น 15 กลุ่มอาการ รายการยา ทั้งสิ้น 29 รายการ สามารถขายได้ในร้านทั่วไป (Health Sciences Authority, 2017) ในประเทศไทยเรียกว่ายาสามัญ ประจำบ้าน (Household remedies) (Drug Act B.E. 2510, 1967) ยาประจำครอบครัว ของ สปป. ลาว มีรายการคล้ายคลึง กับยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบันของประเทศไทย

ประกาศของกรมอาหารและยาฉบับแรก ซึ่งเป็นฉบับ เดียวและยังใช้มาจนถึงปัจจุบัน เป็นประกาศที่ระบุวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2552 (Notification of Food and Drug

Department No 1799, 2009) แต่เผยแพร่และใช้จริง 27 สิงหาคม พ.ศ. 2556 ประกอบด้วยมีอารักขา 16 กลุ่มอาการ รายการยาทั้งสิ้น 54 รายการ ในยาจำนวน 54 รายการ มี 53 รายการ ที่ปรากฏในประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่องยา สามัญประจำบ้านแผนปัจจุบัน ฉบับ พ.ศ. 2542 ของประเทศ ไทย (Notification of Ministry of Public Health on Traditional Household Remedies B.E. 2542) ลักษณะหนึ่งที่แตกต่าง ระหว่างยาประจำครอบครัว สปป.ลาว และยาสามัญประจำบ้าน ของประเทศไทยคือ ยาประจำครอบครัวของ สปป.ลาว ไม่ได้ กำหนดขนาดบรรจุไว้ แต่ในบัญชีรายการยาสามัญประจำบ้าน ประเทศไทยมีการกำหนดขนาดบรรจุไว้ ลักษณะที่แตกต่างอีก ประการคือช่องทางการกระจายยา ในประเทศไทยยาสามัญ ประจำบ้านสามารถวางจำหน่ายได้โดยทั่วไป ไม่จำเป็นต้อง จำหน่ายในร้านยาเท่านั้น ส่วนยาประจำครอบครัวของ สปป.ลาว สามารถจำหน่ายได้เฉพาะร้านยา คลินิก โรงพยาบาล สุขศาลา และตู้ยาประจำบ้านของหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งตู้ยาประจำบ้านของ หมู่บ้านนี้มีหลักการเดียวกันกับกองทุนยาของประเทศไทย

ใน สปป. ลาว ร้านยา เป็นทางเลือกสำคัญในการ รักษาตนเองเบื้องต้น เนื่องจากประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายเมื่อ เทียบกับการไปใช้บริการที่โรงพยาบาล ร้านยาเอกชนมีจำนวน มากกว่าสถานพยาบาลถึง 2 เท่า ข้อมูลในปี พ.ศ. 2556 ร้านยา เอกชนมีจำนวน 2,093 ร้าน (Food and Drug Department [A], 2015) ขณะที่ในปี 2553 มีสถานพยาบาล ทั้งหมด 1,021 แห่ง โดยแบ่งเป็น โรงพยาบาลส่วนกลาง 4 แห่ง โรงพยาบาลระดับ ภูมิภาค 4 แห่ง โรงพยาบาลระดับจังหวัด 12 แห่ง โรงพยาบาล ระดับอำเภอ 127 แห่ง และสุขศาลา 874 แห่ง (Food and Drug Department [B], 2015)

ตามกฎหมาย สปป. ลาว ร้านขายยาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (Pharmacy Regulation No 2922/MOH, 2016) คือ (1) ร้านขายยาชั้นหนึ่ง ขายยาได้ทุกรายการยกเว้นยาที่ในบัญชียาต้องห้าม (125 รายการ) และยาที่มีเฉพาะในโรงพยาบาล (98 รายการ) ผู้ปฏิบัติการคือเจ้าพนักงานการยาชั้นสูง ผู้ที่จบ หลักสูตรการยา ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือเภสัชกรที่จบปริญญาตรี เภสัชศาสตร์ (2) ร้านขายยาชั้นสอง ขายยาที่อยู่ในบัญชีที่ กำหนดไว้ (225 รายการ) ผู้ปฏิบัติการคือเจ้าพนักงานการยา ชั้นกลาง คือผู้ที่จบหลักสูตรการยา ซึ่งใช้เวลาเรียน 2 ปี (3) ร้าน ขายยาชั้นสาม ขายได้ตามบัญชีที่กำหนด (123 รายการ) ผู้ปฏิบัติการคือเจ้าพนักงานการยาชั้นต้น คือผู้ที่จบหลักสูตรการ

ยา ซึ่งใช้เวลาเรียน 1 ปีครึ่ง หรือบุคคลากรการแพทย์อื่นๆ เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ ข้อมูลล่าสุด ในปี พ.ศ. 2556 มีร้านขายยา ชั้นหนึ่ง จำนวน 420 ร้าน ร้านขายยาชั้นสอง จำนวน 618 ร้าน ร้านขายยาชั้นสาม จำนวน 1,055 ร้าน (Food and Drug Department [A], 2015) อย่างไรก็ตามร้านขายยาทั้ง 3 ประเภท ได้รับอนุญาตให้จำหน่ายยาประจำครอบครัวได้

การสำรวจยาประจำครอบครัวเพื่อการจำหน่ายของร้านยาให้ครบทั้ง 54 รายการ หรือมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งในการสร้างการเข้าถึงยาที่ปลอดภัย สำหรับการดูแลตนเองเบื้องต้น การศึกษาในประเทศอินเดีย พบว่าผู้จำหน่ายยาในร้านขายยามีทัศนคติที่ดีต่อยาจำหน่ายหน้าเคาน์เตอร์ และความต้องการของผู้บริโภคคือปัจจัยสำคัญในการเลือกว่าจะสำรองยาใดเพื่อจำหน่าย (Ravichandran and Basavareddy, 2016) การศึกษาในนักศึกษาเภสัชศาสตร์ ประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่านักศึกษามีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจำหน่ายหน้าเคาน์เตอร์ และคิดว่าจะสำรองยาจำหน่ายหน้าเคาน์เตอร์เพื่อจำหน่ายในร้านยาในอนาคต (McMillan *et al.*, 2017) ปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลการสำรองยาประจำครอบครัวในร้านยาเพื่อการจำหน่าย ใน สปป. ลาว การศึกษานี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ สำรวจรายการยาประจำครอบครัวที่มีวางจำหน่ายในร้านขายยาใน สปป. ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **รูปแบบการศึกษา** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ในจังหวัดนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

2. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** ร้านขายยาในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งข้อมูลล่าสุดในปี 2556 มีจำนวน 544 ร้าน (Food and Drug Department [A], 2015) ดำเนินการเลือกร้านยาโดยการเลือกแบบสะดวก จำนวน 13 ร้าน โดยให้ครอบคลุมร้านยาทั้ง 3 ประเภท และครอบคลุมพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจ คือพื้นที่ 3 เขต ได้แก่ ร้านที่ตั้งอยู่บริเวณเขตเมือง ติดเขตชายแดนหนองคายของประเทศไทย เป็นเขตชานเมือง ประชากรยังไม่แออัด จำนวนร้านขายยาไม่มาก แต่มีการค้าขายและเดินทางไปได้สะดวกระหว่าง สปป. ลาว และไทย ร้านตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางธุรกิจของนครหลวงเวียงจันทน์ และเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวมีประชากรหนาแน่นที่สุดของประเทศ ประชากรเศรษฐกิจดีกว่าส่วนอื่นของประเทศ มีชาวต่างชาติมากกว่าเมืองอื่น เป็นที่ตั้งโรงพยาบาลส่วนกลาง มีร้านขายยาจำนวนมาก และร้านตั้งอยู่บริเวณนอกเมืองติดเขต

จังหวัดบรีคำชัย ของ สปป.ลาว เป็นเขตที่มีลักษณะเป็นชนบท ประชาชนค่อนข้างยากจน การคมนาคมไม่ค่อยสะดวก ร้านขายยา ยังมีจำนวนน้อย

3. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลประเภทของร้านยา (ชั้น 1, 2 หรือ 3) และผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 เป็นแบบบัญชีรายการ (check list) ยาประจำครอบครัวจำนวน 54 รายการตามประกาศของกรมอาหารและยา (Notification of Food and Drug Department No 1799, 2009) แบบบัญชีรายการประกอบด้วย ชื่อยา ขนาดความแรง รูปแบบยา (ยาเม็ด/ยาน้ำ/ขลข) คำถามที่ใช้เพื่อเก็บข้อมูลรายการยาที่สำรองไว้จำหน่าย คือ “ในช่วงเดือน 1 (มกราคม) ถึงเดือน 3 (มีนาคม) ปีนี้ (2561) ร้านของท่าน มีรายการต่อไปนี้ (ชื่อยา ขนาดความแรง รูปแบบของยาในบัญชีรายการ) ขายหรือไม่”

4. **การเก็บข้อมูล** ผู้วิจัยซื้อแรกเป็นผู้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง หลังจากแนะนำตนเอง แจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา และแจ้งสิทธิของอาสาสมัครผู้ให้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยสอบถามข้อมูลประเภทร้านยาและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ แล้วตามด้วยการเก็บข้อมูลการสำรองยาประจำครอบครัว โดยการอ่านรายการยาในแบบบัญชีรายการยาแล้วให้ผู้ขายยาเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้บันทึก และขอดูยาบางรายการที่เป็นยาเดี่ยวแต่มีหลายขนาดความแรง ซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล กรณีมียาในแบบบัญชีรายการยาจำหน่าย จะบันทึกเป็นเลข 1 ในช่องรายการยานั้น กรณีไม่มียาในแบบบัญชีรายการยาจำหน่าย จะบันทึกเป็นเลข 0 ในช่องรายการยานั้น

5. **การวิเคราะห์ข้อมูล** การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

จำนวนร้านยาที่สำรวจทั้งหมด 13 ร้าน โดย 5 ร้านตั้งอยู่บริเวณนอกเมืองติดเขตชายแดนหนองคายของประเทศไทย 5 ร้านตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางธุรกิจของนครหลวงเวียงจันทน์ และ 3 ร้านตั้งอยู่บริเวณชานเมืองติดเขตจังหวัดบรีคำชัย ของ สปป.ลาว ในจำนวน 13 ร้านนี้เป็นร้านขายยาชั้นหนึ่ง จำนวน 7 ร้าน ร้านขายยาชั้นที่สอง จำนวน 4 ร้าน และร้านขายยาชั้นที่สาม จำนวน 2 ร้าน ผู้ให้ข้อมูลจาก 13 ร้าน เป็นเพศหญิง 9 คน เพศชาย 4 คน เป็นเภสัชกร จำนวน 5 คน ไม่ใช่เภสัชกร จำนวน 8 คน อายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 2 คน อายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 5 คน อายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 4 คน และอายุมากกว่า 51 ปี จำนวน 2 คน

พบว่าไม่มีร้านใดเลยที่มียาประจำครอบครัวที่มีวางจำหน่ายครบทั้ง 54 รายการ โดยเฉลี่ยแล้วมียาประจำครอบครัววางจำหน่าย 33.6±5.6 รายการ เมื่อจำแนกร้านยาตามประเภทพบว่า ร้านยาชั้นหนึ่ง ชั้นที่สอง และชั้นที่สาม มียาประจำครอบครัววางจำหน่าย 33.4±5.8, 36.3±5.6 และ 29.5±3.5 รายการตามลำดับ เมื่อจำแนกร้านยาตามพื้นที่พบว่า ร้านยาในเขตติดเขตชายแดนหนองคาย ศูนย์กลางธุรกิจของนครหลวงเวียงจันทน์ และบริเวณชานเมืองติดเขตจังหวัดบรีคำชัย มียา

ประจำครอบครัววางจำหน่าย 33.0±6.7, 34.2±4.3 และ 34.0±7.5 รายการตามลำดับ ร้านที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายมากที่สุด มียาจำนวน 42 รายการ และร้านยาประจำครอบครัววางจำหน่ายน้อยที่สุด มียาจำนวน 22 รายการ (ตารางที่ 1) ยาที่มีจำหน่ายทุกร้านมี 4 รายการ คือ ยาน้ำลดกรดอะลูมินา-แมกนีเซียม ผงเกลือแร่ ยาเม็ดบรรเทาปวดลดไข้พาราเซตามอล พลาสเตอร์บรรเทาปวด จำนวนร้านที่มียาประจำครอบครัวแต่ละรายการวางจำหน่าย แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 1 จำนวน ร้อยละของยาประจำครอบครัวที่มีวางจำหน่าย

ร้านที่สำรวจ	ประเภทร้านยา (ชั้นที่)	บริเวณที่ตั้ง	ยาประจำครอบครัวที่มีวางจำหน่าย (N=54)	
			จำนวน	ร้อยละ
ร้านที่ 1	2	ติดเขตจังหวัดบรีคำชัย	42	77.8
ร้านที่ 2	1	นครหลวงเวียงจันทน์	40	74.1
ร้านที่ 3	2	ติดเขตชายแดนหนองคาย	39	72.2
ร้านที่ 4	1	ติดเขตชายแดนหนองคาย	37	68.5
ร้านที่ 5	1	นครหลวงเวียงจันทน์	36	66.7
ร้านที่ 6	2	นครหลวงเวียงจันทน์	35	64.8
ร้านที่ 7	1	ติดเขตชายแดนหนองคาย	35	64.8
ร้านที่ 8	1	ติดเขตจังหวัดบรีคำชัย	33	61.1
ร้านที่ 9	3	ติดเขตชายแดนหนองคาย	32	59.3
ร้านที่ 10	1	นครหลวงเวียงจันทน์	31	57.4
ร้านที่ 11	2	นครหลวงเวียงจันทน์	29	53.7
ร้านที่ 12	3	ติดเขตจังหวัดบรีคำชัย	27	50.0
ร้านที่ 13	1	ติดเขตชายแดนหนองคาย	22	40.7

ตารางที่ 2 จำนวนร้านที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายจำแนกตามรายการยา

ลำดับ	ชื่อยา	รูปแบบยา	จำนวนร้านที่มี ยาประจำครอบครัว วางจำหน่าย
1	ยาเม็ดลดกรด อะลูมินา – แมกนีเซียม (Alumina and Magnesia)	Tablet	12
2	ยาน้ำลดกรด อะลูมินา – แมกนีเซียม (Alumina and Magnesia)	Suspension	13
3	ยาเม็ดแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ โซดาามินท์ 300mg (Sodamint)	Tablet	7
4	ยาขับลม (Compound Cardamom Mixture)	Emulsion	8
5	ยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ยาระชาดูน้ำแดง 0.15-0.60 g (Stomachic Mixture)	Emulsion	5
6	ยาน้ำแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ โซเดียมไบคาร์บอเนต 50mg/5ml (Sodium Bicarbonate)	Mixture	8
7	ยาทาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ทิงเจอร์มหาหิงค์ 20% w/v (Asafoetida Tincture)	Mixture	9

ตารางที่ 2 จำนวนร้านที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายจำแนกตามรายการยา (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อยา	รูปแบบยา	จำนวนร้านที่มี ยาประจำครอบครัว วางจำหน่าย
8	ยาแก้ท้องเสีย ผงน้ำตาลเกลือแร่ (Oral Rehydration)	Powder	13
9	ยาระบายกลีเซอรินชนิดเหน็บทวารสำหรับเด็ก 91% w/w (Glycerin for chlidren)	Suppository	11
10	ยาระบายกลีเซอรินชนิดเหน็บทวารสำหรับผู้ใหญ่ 91% w/w (Glycerin for adult)	Suppository	12
11	ยาระบายแมกนีเซียม 1.2g/15ml (Milk of Magnesia)	Suspension	5
12	ยาระบายมะขามแขก 7.5mg (Senna)	Tablet	5
13	ยาระบาย โซเดียม คลอไรด์ ชนิดสวนทวาร 15% w/v (Sodium Chloride Enema)	Emulsion	12
14	ยาถ่ายพยาธิตัวกลม มีเบนดาโซล 100mg (Mebendazole)	Tablet	8
15*	ยาเม็ดบรรเทาปวด ลดไข้แอสไพริน 325mg (Aspirin)	Tablet	3
16	ยาเม็ดบรรเทาปวด ลดไข้พาราเซตามอล 500mg (Paracetamol)	Tablet	13
17	ยาเม็ดบรรเทาปวด ลดไข้พาราเซตามอล 325mg (Paracetamol)	Tablet	4
18	ยาน้ำบรรเทาปวดลดไข้พาราเซตามอล 120mg/5ml (Paracetamol)	Syrup	11
19	พลาสเตอร์บรรเทาปวด (Analgesic Plasters)	Plasters	13
20	ยาเม็ดแก้แพ้ ลดน้ำมูก คลอร์เฟนิรามีน 2mg (Chorpheniramine Maleate)	Tablet	6
21	ยาน้ำแก้ไอขับเสมหะสำหรับเด็ก (Ammonium Carbonate and Glycyrrhiza Mixture)	Syrup	10
22	ยาแก้ไอน้ำดำ (Brown Mixture)	Syrup	8
23	ยาดมแก้วิงเวียนหัวแอมโมเนียหอม (Aromatic Ammonia Solution)	Emulsion	12
24	ยาดมแก้วิงเวียนแก้คัดจมูก (Cold Inhalant)	Emulsion	12
25	ยาทาระเหยบรรเทาอาการคัดจมูกชนิดขี้ผึ้ง (Cold Vaporizing Ointment)	Cream	11
26	ยาเม็ดแก้เมาเรือ เมธาเรอ ไดเมนไฮดริเนต 50mg (Dimenhydrinate)	Tablet	12
27	ยาหยอดตา ซัลฟาเซตาไมด์ 10% w/v (Sulfacetamide Sodium)	Eye Drops	9
28	ยาล้างตา (Sodium Chloride eye lotion)	Eye Lotion	12
29	ยากวาดคอก (Mandl's Paint)	Solution	2
30	ยารักษาเส้นเป็นฝ้า เยนเซียนไวโอเล็ต 1% w/v (Gentain Violet)	Solution	6
31	ยาแก้ปวดฟัน 25mg (Toothache Drops)	Solution	4
32	ยาอมบรรเทาอาการระคายคอ (Soothing Lozenges)	Tablet	2
33	ยาอมบรรเทาอาการเจ็บคอ (Amylmetacresol)	Tablet	10
34	ยาใส่แผล ทิงเจอร์ไอโอดีน (Iodine Tincture)	Solution	4
35	ยาใส่แผล ทิงเจอร์ไทเมอโรซอล 0.1% w/v (Thimerosal Tincture)	Solution	4
36	ยาใส่แผล โพวิโดน-ไอโอดีน 0.1% w/v (Povidone Iodine)	Solution	12
37	ยาไอโซโพรพอล แอลกอฮอล์ 70% v/v (Isopropyl Alcohol)	Solution	10
38	ยาเอทิล แอลกอฮอล์ 70% v/v (Ethyl Alcohol)	Solution	9
39	น้ำเกลือล้างแผล Sodium Chloride 0.9 w/v (Normal Saline)	Solution	9
40*	ยารักษาแผลน้ำร้อนลวกฟีนอล (Burns and Scald Mixture)	Solution	4
41	ยารักษาแผลติดเชื้อซิลเวอร์ ซัลฟาไดอะซีน ครีม 0.1% w/v (Silver Sulfadiazine)	Cream	5
42	ยาหม่อง ชนิดขี้ผึ้ง (Analgesic Balm)	Cream	11
43	ยารักษาหิด เบนซิล เบนโซเอต (Benzyl Benzoate Lotion and Benzyl Benzoate)	Emulsion	3
44	ยารักษาหิด ซัลเฟอร์กำมะถัน (Sulphur Ointment)	Cream	12

ตารางที่ 2 จำนวนร้านที่มียาประจำครอบครัววางจำหน่ายจำแนกตามรายการยา (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อยา	รูปแบบยา	จำนวนร้านที่มี ยาประจำครอบครัว วางจำหน่าย
45	ยารักษากลากเกลื้อน น้ำกัดเท้า (Whitfield's Ointment)	Cream	10
46	ยารักษาโรคผิวหนังเรื้อรัง 1% w/w (Coal Tar Ointment)	Cream	3
47	ยาทาแก้ผดผื่นคันคาลาไมน์ (Calamine Lotion)	Solution	10
48	ยารักษาเกลื้อน โซเดียม ไทโอซัลเฟต 100% w/w (Sodium Thiosulfate)	Cream	4
49	ยาเม็ดวิตามินบีรวม (Vitamin B Complex)	Tablet	8
50	ยาเม็ดวิตามินซี 100mg (Vitamin C)	Tablet	7
51	ยาเม็ดบำรุงโลหิต เฟอรัส ซัลเฟต 60mg (Ferrous Sulfate)	Tablet	3
52	ยาเม็ดวิตามินรวม (Multivitamin)	Tablet	12
53	น้ำมันตับปลานชนิดแคปซูล (Cod Liver Oil)	Tablet	11
54	น้ำมันตับปลานชนิดน้ำ (Cod Liver Oil)	Solution	3

* ยกเลิกเป็นยาสามัญประจำบ้าน ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบัน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2550

อภิปรายและสรุปผลการศึกษา

ผลการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยร้านยาจะมียาประจำครอบครัวสำรองไว้เพื่อการจำหน่ายประมาณ 34 รายการ หรือคิดเป็นร้อยละ 62.22 ของรายการยาประจำครอบครัวทั้งหมดที่กรมอาหารและยา สปป. ลาว กำหนด และเมื่อจำแนกตามประเภทของร้านยา และพื้นที่ตั้งของร้านยา พบว่าค่าเฉลี่ยของจำนวนรายการยาประจำครอบครัวที่สำรองไว้เพื่อจำหน่ายไม่แตกต่างกันมากนัก

ใน สปป. ลาว นอกจากร้านยา และโรงพยาบาลแล้ว ตามกฎหมาย สปป. ลาว ยาประจำครอบครัวสามารถจำหน่ายได้ในสุขาศาลา และตู้ยาประจำบ้านของหมู่บ้าน และเนื่องจากร้านยาเกือบทั้งหมดใน สปป. ลาว ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองหรือชานเมือง ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่ายาประจำครอบครัวที่ไม่มีจำหน่ายในร้านยา อาจมีวางจำหน่ายในสุขาศาลาและตู้ยาประจำบ้านของหมู่บ้าน และอาจเป็นไปได้ว่าร้านยามีประสบการณ์ว่าประชาชนที่มาซื้อยาจากร้านยาได้ใช้ยาประจำครอบครัวที่หาได้จากสุขาศาลาและตู้ยาประจำบ้านของหมู่บ้านแล้วอาการไม่ดี เมื่อมาซื้อยาที่ร้านยาจึงต้องการยามิใช่ยาประจำครอบครัวที่วางจำหน่ายในสุขาศาลาและตู้ยาประจำบ้านของหมู่บ้าน

ยาที่ร้านกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่ได้สำรองไว้ คือ เช่น แอสไพริน ความแรง 325 มิลลิกรัม พาราเซตามอล ความแรง 325 มิลลิกรัม ยากวาดคอ ยารักษาหิดเหา เบนซิล เบนโซเอต ยารักษาโรคผิวหนังเรื้อรังโคลทา อาจเนื่องมาจากหลายสาเหตุ

เช่น หาแหล่งซื้อยามาจำหน่ายได้ยาก ไม่มีการเรียกหาจากผู้บริโภค อาจมียาอื่นที่มีสรรพคุณเดียวกันแต่ให้ผลกำไรดีกว่าจำหน่าย ผู้บริโภคอาจใช้สมุนไพรหรือยาพื้นบ้านอื่นๆ ที่หาได้ในชุมชนแทนการใช้ยาประจำครอบครัว

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การเข้าถึงยาประจำครอบครัวของประชาชนในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ยังมีข้อจำกัด การเข้าถึงบริการสุขภาพ ตามประเมินจาก 5 มิติ หรือ 5A (Penchansky and Thomas, 1981) คือ มิติบริการที่มี (Availability) ในที่นี้คือการมียาประจำครอบครัวสำรองไว้ มิตินี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับแรกของการเข้าถึงบริการ มิติการเข้าถึงแหล่งบริการ (Accessibility) พิจารณาการเข้าถึงทางกายภาพ เช่น ระยะทางจากบ้านถึงร้านยา มิติความเพียงพอ (Adequacy) คือความสามารถของสถานบริการในการจัดบริการได้ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ เช่น ช่วงเวลาในการเปิดร้านยาเป็นช่วงเวลาประชาชนสะดวกจะมาซื้อ มิติการจ่ายค่าบริการ (Affordability) ในที่นี้คือ ราคา ยา มิติการยอมรับ (Acceptability) เป็นการพิจารณาความสามารถของสถานบริการในการ ให้บริการให้เป็นที่ยอมรับ เช่น ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการบริการของผู้ขายยา จากแนวคิดของเพนชันสกีและโรมัส การไม่มียาประจำครอบครัวสำรองไว้จำหน่ายให้เพียงพอและไม่ครบทุกรายการ เป็นการขัดขวางการเข้าถึงบริการด้านยาที่ปลอดภัย

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าประเภทของร้านยาและพื้นที่ตั้งของร้านยาอาจไม่มีผลต่อจำนวนและรายการยาประจำครอบครัวที่ร้านยาตัดสินใจสำรอง การศึกษาที่ผ่านมาหลายการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกผลิตภัณฑ์จำหน่ายหน้าเคาน์เตอร์ให้ผู้รับบริการคือปัจจัยเกี่ยวกับผู้ป่วยและปัจจัยทางด้านธุรกิจ เช่น ผลกำไร การโฆษณาจำนวนรายการยาค้างคงคลัง (Kennedy and Moody, 2000; Emmerton and Benrimoj, 1994) จึงเป็นไปได้ว่าความต้องการของผู้บริการและปัจจัยทางด้านธุรกิจอาจเป็นปัจจัยหลักในการเลือกชนิดของยาประจำครอบครัวเข้ามาจำหน่ายในร้านยา ใน สปป. ลาว การศึกษานี้ไม่ได้รวบรวมเกณฑ์ที่ร้านยาใช้ในการคัดเลือกยาสารองเพื่อจำหน่าย ในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรศึกษาในประเด็นนี้ นอกจากนี้ยังควรศึกษาทัศนคติและการยอมรับยาประจำครอบครัวของผู้บริโภค รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงยาประจำครอบครัวในมุมมองของผู้บริโภคด้วยเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนส่งเสริมให้ร้านยามียาประจำครอบครัวสำรองไว้เพื่อจำหน่ายอย่างครบถ้วน หรือให้มากที่สุด เพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงยาประจำครอบครัวของประชาชน

ในประเทศไทยยาสามัญประจำบ้านสามารถจำหน่ายได้ในทุกสถานที่ไม่จำเป็นต้องเป็นร้านขายยาเท่านั้น (Drug Act, 1967) ซึ่งมีข้อดีคือ ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงยาจำเป็นพื้นฐานได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อยู่ห่างไกลจาก ร้านยาคลินิก และโรงพยาบาล และเพื่อป้องกันการใช้ยาเกินขนาดจึงได้กำหนดขนาดบรรจุของยาสามัญประจำบ้านด้วย หากจะนำแนวคิดเรื่องแหล่งกระจายยาและขนาดบรรจุของยาสามัญประจำบ้านไปประยุกต์ใช้ กับยาประจำครอบครัวของ สปป.ลาว ควรมีการพิจารณาความเป็นไปได้และผลกระทบที่ตามมาอย่างรอบคอบ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการดูฉลากหรือวันหมดอายุของยา การมีจำหน่ายในสถานที่ที่ไม่มีเภสัชกรให้คำแนะนำในการใช้ยาอาจทำให้เกิดอันตรายได้

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลได้จากการศึกษาร้านยาจำนวน 13 ร้านในนครหลวงเวียงจันทน์เท่านั้น ดังนั้นการนำผลการศึกษาไปใช้ จึงต้องทำด้วยความระมัดระวังในการศึกษาครั้งต่อไปควรขยายการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งประเทศ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนของประเทศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายระดับประเทศต่อไป

References

Drug Act B.E. 2510, 1967.

- Emmerton L, Benrimoj SJ. Factors influencing pharmacists' preferences for non-prescription cough suppressants. *J Soc Admin Pharm.* 1994; 11:78-85.
- Food and Drug Department [A]. Statistics of Medicine: Pharmacy year 2013 [Online] 2015 [cited 2018 may 28]. Available from: http://www.fdd.gov.la/showContent_en.php?contID=48
- Food and Drug Department [B]. Country report on the medicine quality monitoring 2006-2010 [Online] 2015 [cited 2018 may 28]. Available from: http://www.fdd.gov.la/download/contents_documents/1407835610country%20report%20in%20MQM%20progam%202005-2009.pdf Pharmacy Regulation No 2922/MOH. 2016 Sep 21.
- Health Science Authority. Update on preparations allowed as General Sale List (GSL) [Online]. 2017 Aug 4 [cited 2018 May 28]. Available from: http://www.hsa.gov.sg/content/hsa/en/Health_Products_Regulation/Western_Medicines/Reclassified_Medicines/UpdatePtoGSL.html
- Kennedy E, Moody M. An investigation of the factors affecting community pharmacists' selection of over the counter preparation. *Pharm World Sci.* 2000 Apr; 22(2): 47-52.
- Law on Drugs and Medical Products. 2012
- Mathialagan A, Kaur S. Community perception on the usage of over the counter (OTC) medications in Malaysia. *IJSER [Serial online]* 2012 Aug [cited 2018 May 28]; 3(8): [4 screens]. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/69ac/52e2dd3bbe4d914ed9043fd5bde7a4f87b78.pdf>
- McMillian SS, Thangarajah T, Anderson C, Kelly F. Pharmacy student decision making in over-the-counter medicine supply: A critical incident study. *Res Social Adm Pharm [Serial online]* 2017 Sep 26 [cited 2018 May 28]; [9 screens]. Available from; [https://www.rsap.org/article/S1551-7411\(17\)30548-X/pdf](https://www.rsap.org/article/S1551-7411(17)30548-X/pdf)

Notification of Food and Drug Department No 1799. 2009.

Notification of Ministry of Public Health on Household
Remedies B.E. 2542, 1999.

Notification of Ministry of Public Health on Household
Remedies (Issue 3) B.E. 2550, 2007.

Penchansky R, Thomas JW. The concept of access:
definition and relationship to consumer
satisfaction. *Med care* 1981 Feb; 19 (2): 127-40.

Ravichandran A, Basavareddy A. Perception of pharmacists
regarding over-the counter medication: A survey.
Indian J Pharmacol 2016 Nov-Dec; 48: 729-32.